CYPRUS INTERNATIONAL UNIVERSITY
ULUSLARARASI KIBRIS ÜNİVERSİTESİ

DOI: 10.22559/folkloredebiyat.2017.42

folklor/edebiyat, cilt:23, sayı:91, 2017/3

# EUGENE IONESCO'NUN KRAL ÖLÜYOR (LE ROI SE MEURT) ADLI OYUNUNDA İNSANIN TRAJİK SONU: ÖLÜM

**Ayten ER***

## GİRİŞ

Trajik, insanın durumunun kırılganlığını keşfettiği dünyayla ilgili özel bir bakış açısını açıklar. Bir düşünce şekli olarak, "*kendisini çevreleyen dünyayla ilgili bilgi ya da keşfi değil, kendi koşulu içinde insan gerçekliğinin açıklanmasına bağlı düşüncenin kendine özgü havasını ifade eder*" (Chirpaz, 1998, s. 4). İnsanlık durumunu gözler önüne seren trajik, "*insanın kendisini aşan ve yıkan güçlerle mücadelesidir*" *Bu güçler insanın karşısına farklı şekillerde çıkar: Yazgı, ölüm, zaman, hastalık vb…* (Chirpaz, 2010, s.4). Trajik deneyim yaşandığında, bu duygunun yoğunluğundan, onu ifade etmede sözcükler yetersiz kalır. Trajiği ifade etmeye çalışmak, adlandırılamaz olana bir ad vermek, düşünülemez olanı düşünmek, yaşamla ölümü karşılaştırmaktır. Trajik, insanın yaşadığı diğer deneyimlere benzemez; insan olarak "*yaşamanın deneyimi ve geçiciliğin habercisidir*" (Chirpaz, 1998, s.9). İnsana yaşamını, zamanı, hatta karşısında yer alan toplumsal uzlaşımları kontrol edemediğini gösteren her şey trajiktir. Trajik, bilinçsiz, tutkulu ve gururlu insana güçsüzlüğünü ve yeryüzündeki geçiciliğini anımsatır ve varlığının yabancılığının bilincine vardığında ortaya çıkar (Chirpaz, 2010, s.204).

Bu bağlamda "*yaşamın umutsuzluğuna değil, ağırlığının bilincine varmak*" olan trajik, insanın boyun eğdiği acılı bir deneyimdir (Chirpaz, 2010, s. 36). İnsan, kendi

* Prof. Dr., Gazi Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Batı Dilleri ve Edebiyatları Bölümü Fransız Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Öğretim Üyesi, aytener@gazi.edu.tr.

bilincine vardığında, yaşamın geçici olduğunu, beklentilerini yıkan zamanın tahribatına maruz kaldığını ve ölüme yazgılı olduğunu anlar (Chirpaz, 1998, s. 4). Trajik sonu ölüm konusunda garip bir bilgiye sahiptir. Bunun ne olduğunu gerçekte anlayamaz. **"***Bedenin ve ruhun ıstırabı, insanın beklentilerine yanıt vermeyen olaylar ve mutsuzluk, başarılar, başarısızlıklar, mutluluklar ve mutsuzluklarla dolu yaşamın sıradan akışını oluşturur. Arzu ve isteklerini gerçekleştirmeden önce yıkılan yaşamlar vardır*" (Chirpaz, 2010, ss. 16-17).

Birçok eleştirmene göre, kendine özgü bir oyun yazarı olan Eugène Ionesco, komedilerini "*karşı-oyunlar*", "*komik dramlar*" ve dramlarını da "*pseudo-dram ya da "trajik farslar*" olarak adlandırır. Ona göre, komik trajiktir ve bu da saçma insanın trajedisidir. Modern eleştirel düşüncede, hiçbir şey tamamen ciddiye, hiçbir şey de tamamen hafife alınamaz. Kendisini bu dünyaya ait duyumsamadığını söyleyen Ionesco, oyunlarında, insanın trajik sonunu yani ölümü ve ölüm karşısındaki yalnızlığını daha açık bir şekilde dile getirmeye başlar ve bu konuda derin düşünceler üretir. Özellikle 1960 yılından itibaren, insanın ölüm karşısındaki yalnızlığını daha açık bir şekilde ele alır. Birçok eleştirmen tarafından başyapıtı olarak kabul edilen *Kral Ölüyor*'u hasta olduğu ve ölümden korktuğu dönemde üç hafta içinde yazar. Oyun ilk olarak Le Théâtre de l'Alliance Française'de Jacques Mauclair tarafından sahnelenir ve 1963 yılında yayınlanır. Bu çalışmamızda, felsefeci François Chirpaz'ın trajik ile ilgili tanım ve düşünceleri ışığında, insan için trajiğin son basamağı olan ölüm üzerinde durmayı amaçlıyoruz.

**Ionesco ve Ölüm**

Ölüm takınağı Ionesco'da, özellikle, Bérenger çevrimi içinde yer alan- *Tueur sans gages, Rhinoceros, Le Piéton de l'air* ve Le *Roi se meurt*- oyunlarda temel izlektir. Ionesco'yu ölüm üzerine düşünmeye iten annesinin ölümü ve Alman felsefeci Schopenhauer'un karamsarlığıdır. Can çekişme dramını sahneye taşıma cesaretini gösteren ilk oyun yazarı olan Ionesco, ölümün kaçınılmaz olduğunu anladığında, herkesin ölüme mahkûm olduğunu keşfeder, git gide yaşlanacağının ve öleceğinin bilincine varır. Tanıdığı insanların öleceği düşüncesi korkunçtur, özellikle de aile fertlerinin öleceği düşüncesi içini acıyla doldurur. İnsan kendi ölümünü unutmayı denese de etrafındakilerinin ölümünü unutamaz. Kendi ölümünü unutması yetmez, sevdiklerinin ölümünü ve dünyanın bir sonunun olduğunu da unutması gerekir. Başlayan her şeyin bir sonu vardır ve ölüm her çabayı anlamsız kılar. İnsan sonunda ölüm olduğunu bilerek acılarıyla yaşamayı tercih eder. Yaşam mutsuzluktur ancak, bu durum insanın yaşamı ölüme, varolmayı da varolmamaya tercih etmesine engel olmaz. *Notes et Contre-notes*'ta (Ionesco, 1966, s.309) şöyle yazar: "*Ölüm bende hep bir takınak oldu. Dört yaşından bu yana, yani öleceğimi bildiğimden bu yana, boğuntu beni hiç terk etmedi. Sanki birden bire, ondan kurtulamayacağımı ve yaşamda da yapacak hiçbir şeyin olmadığını anlamıştım. Ölüm korkumu, ölmekten duyduğum utancı haykırmak için yazıyorum. Ölmek için yaşamak saçma değil, bu böyle. Bu boğuntular burjuva ya da karşı-burjuva*

*diye suçlanamazlar, çok uzaktan geliyorlar*". Hatta doktora tezinin başlığı bile- *Le péché et la mort dans la poésie française depuis Baudelaire* (*Baudelaire'den bu yana Fransız Şiirinde Günah ve Ölüm*)- ölüm takınağına gönderme yapar (Cataros, 2012, s. 1).

Ionesco, ölümün iki boyutuna dikkat çeker: Ölümün yaklaştığı düşünüldüğünde, korku kaçınılmazdır ve bunun anlamını anlamaz. Varoluşsal boğuntu ön plandadır. Diğer insanların, kesin son olan ölüme başkaldırmadan insanlık durumunu kabul etmelerine bir anlam veremez. "*Nasıl olur da, insanlar, yüzyıllardır böylesi koşullarda yaşamayı ve ölmeyi kabul ederler? Ölüm takınağıyla varolmayı kabul etmeleri ve gerçekten hiçbir şey yapmadan, hiçbir açıklama olmadan, açıklanamazı kabul etmeleri gerekiyor. İnsanlık burada olmayı ve buraya atılmayı nasıl kabul edebilir?*" (Hiscott, 1972, s.62). Ionesco, artık korkacak hiçbir şeyleri olmayan ölülere imrenmek yerine, geçici sığınak olarak tanımladığı yaşama sığınmayı tercih eder. (Ionesco, 1967, s. 50-57). Ona göre, yaşayan her şeyin kalbinde ölüm içgüdüsü vardır ve onu bastırmak için ıstırap çeker. "*Bu noktada canlı bağlar çözülmeli, bu içgüdü işlenmeli, çelişkiye düşmemeye dikkat edilerek büyüyen bir bitki gibi sulanmalıdır. İşte ıstırap buradadır, "korku ölüm içgüdüsünün baskılanmasından doğar*". Trajik genel ya da ortak yazgıdır, yani insanlık durumunun ölümlü olma koşuludur (Ionesco, 1966, s. 298 ).

**Kral I. Bérenger/İnsan Ölüyor**

İnsan, varoluşundan bu yana, "*ölümün yarattığı dipsiz kuyuyu içinde, yüreğinin derinliklerinde taşır. Yaşam denen çevrimsel yapının içinde dönüp dururken, ölümü yenmenin yollarını arar durur*" (Özdemir, 2008, s. 22). Bu noktada en büyük silahı söz ve sözcüklerdir. Bu silahı kullanan Ionesco da ölüm korkusunu yenmek için yazmayı bir çıkış yolu olarak görür. *Kral Ölüyor*'u ölümü öğrenmek içi yazdığını söyler. Yazmak bir tinsel egzersiz, bir arınma, adım adım, kaçınılmaz sona doğru ilerleyiştir. Çünkü yazarak toksinlerinden arınır (Gros, 1972, ss. 14-15). Oyun boyunca trajik, yaşamın anlamsızlığını vurgulayan saçmanın şeklini alır. Oyun, ölüm bağlamında, Ionesco'nun gençliğinde dostu Mircea Eliade'dan aldığı *Le livre de mort tibétain Bardo Thödol*'un izlerini de taşır (Hubert, 2009, s.1).

Oyunun başlığı, temel izlek olan trajik sonu/ölümü-*Kral ölüyor*- önceler. Böylece seyirci için oyunun içeriği bir sürpriz olmaktan çıkar. Trajik, insanı simgeleyen kralın etrafında yoğunlaşır. Kral/İnsan ölüm karşısında yalnızdır. Kralın son yalnızlığı, kendi ölümüne yürürken, ölümün bilincine vardığında gerçekleşir. Herkes tarafından terk edildiğinde ve onlar için hiçbir anlamının kalmadığını anladığında "*gerçek yalnızlık*" başlar (Borgna, 2014, s. 181). Bilinçlendiğinde, var olduğunu, etrafında bir şeylerin olduğunu, bir dünyanın olduğunu, her şeyin kendisine saçma ve anlaşılmaz göründüğünü, içini var olma şaşkınlığının kapladığını fark eder. Bu şaşkınlığa dalar. "*O zaman evren*

*garip ve yabancı görünür. O anda, evreni bir tür boğuntu ve esenlikle seyreder*": (Ionesco, 1966, s.196). Her insan için olduğu gibi, kral için de, ölüm düşüncesi dayanılmazdır. Ölümü keşfetmesi, yaşamı keşfetmesidir.

> KIRAL: *Hepsi de yabancı. Aileden sanıyordum. Korkuyorum, çöküyorum, boğuluyorum, artık bir şey bilmiyorum, yaşamadım. Ölüyorum* (Ionesco, 1964, s.36).

Bazıları için trajik, bir anlamda teselli edici gibi görünebilir, eğer trajik yenilmiş, yazgının kurbanı olmuş insanın güçsüzlüğünü açıklamak istiyorsa, yazgının ve evreni etkileyen zaman zaman anlaşılmaz ancak nesnel kanunların gerçekliğini kapsar. Kralın bu güçsüzlüğü, çabalarının yararsızlığı, bir anlamda da komik gelebilir. "*Hiç bir şey komik değildir. Her şey trajiktir, Hiçbir şey trajik değildir. Her şey komiktir, her şey gerçektir, gerçekdışıdır, olanaksızdır, anlaşılırdır, anlaşılmazdır, her şey ağır, her şey hafiftir*" (Ionesco, 1966, s.292). Komik, sıklıkla dramatik yapının yalnızca bir etabıdır ve hatta oyun kurma aracıdır. Git gide dramla bir uyum sağlamak için alet olur." (Gros, 1972, s. 54). İnsana/krala, varolma trajedisine dayanma gücü veren komiktir (Ionesco, 1966, s. 206). Onu traji-komik durumundan ve varolmanın sıkıntısından koparır, tüm bunları aşma, özümseme ve anlama olanağı verir. Böylece korktuğu şeyin ayrımına varır. Bu bağlamda, komik ögeler boğucu atmosferde anlık da olsa nefes alma olanağı sağlar."*Sahnedeki büyüyü kırar ve seyirciyi gösterinin dışındaki gerçekliğe götürerek"* ölümün kasvetli havasını dayanılır kılar (Gros, 1972, s. 57).

Kral, gençliğinde sonsuz bir yaşam düşler ve saat ve günleri hiç bitmeyecekmiş gibi harcar. Yaşı ilerledikçe bu düşten uyanır ve yaşamının sona ereceğini fark eder. O zamana kadar ölümün kendisinden çok uzak olduğu sanısındadır. Ancak bir mutsuzluk yaşadığında, çok uzak olduğunu düşündüğü her şeyin çok yakında olduğunu duyumsar (Chirpaz, 2010,s. 17). Günü gününe yaşayan kralın yaşamının akışı o kadar telaşlıdır ki, "*düşünmek için zaman ayırabileceği en son şey ölüm*"dür. İlk eşi Margörit'in sürekli olarak öleceği gerçeğini ve saatini anımsatması, başlangıçta kral için hiçbir anlam ifade etmez. Çünkü kanunların üstünde bir kral için ölüm yoktur. En büyük hatası da budur. Bu hatası onu derin uçuruma sürükler. (Jarjisse, 2013, s.200). Geleceği düşünmemiştir, ölümü de. İsyan eder (Rinpoche, 2002, s. 43).

> KIRAL: *Beni aldattılar***,** *Haber vermeleri gerekirdi. Beni aldattılar. Vaktim olmadı, vaktim olmadı, vaktim olmadı… Razı olmayacağım. (…) Nefes almağa vaktim olmadı. Hayatın ne olduğunu öğrenmeye vaktim olmadı… Ah, önümde bir asır daha olsaydı belki vaktim olurdu… Hayır. Ebediyen olmadıktan sonra niye doğdum? Anama babama lanet olsun. Nereden akıllarına gelmiş, ne kötü bir şaka. Dünyaya daha beş dakika önce geldim, evleneli üç dakika ya var ya yok.* (Ionesco, 1964, ss.24-25, 29,30).

Kralda, ölüm karşısında "*altın çağa*" dönme arzusu doğar (Gros, 1972, s. 13).

Bu çağ "*çocukluk, bilgisizlik çağıdır; İnsan öleceğini öğrenir öğrenmez, çocukluk biter… Çocukluktan kovulmak, cennetten kovulmak, yetişkin olmaktır*" (Gros, 1972, s. 13). Kral insanlık durumunun bilincine vardığında ve ölümün kaçınılmaz olduğunu kabullendiğinde çocuk olmak ister.

> MARİ: *Yavrucak, evladım benim.*
>
> KIRAL: *Yavrucak mı? Demek çocuk oldum, yeniden başlayabilirim. (Mari'ye) Sen annem olursun, gelip beni alamazlar. Okuma yazma bilmem, hesap bilmem. Beni çocuklarla beraber okula gönderirsiniz. İki kere iki kaç eder?* (Ionesco, 1964, s.31).

**Kral/İnsan ve zaman**

Oyun boyunca, insanın ezeli ve ebedi düşmanı zaman başrollerden birini oynar. Nesnel zaman ve söylem zamanı (ya da iç zaman) içiçe girer. İç zaman belleğin, yaşamın zamanıdır. Zihinseldir. Uzayabilir ya da kısalabilir. Duygusal boyutta duyumlar, algılar ve tutkularla doludur. İnsanın kendisine göre düzenleyebildiği zamandır ve özgürlük boyutu da vardır (Vicente, 2004, s. 5). Kral önce gerçek zamana karşı savaşır. Saat zamanı ve iç zaman/söylem zamanı arasında kalır. Gerçek zamanı unutur ve yanılsama içinde yaşar. Gerçek zamanı keşfettiğinde de trajik ortaya çıkar. O an, ölüme mahkûm olduğunu anladığı andır. İç zaman, öznelliğin yani yaşamın zamanı, insanı sınırsız bir süreklilik kurgusunda yaşatır.

Yaşamın bir ritmi vardır ve zamanın akışı durdurulamaz. Düş ve projelerini bir an önce gerçekleştirmek isteyenler için yavaş akar. Yaşamın yaraladığı ve geçen zamanın bir daha asla geri gelmeyeceğini keşfedenler için ise hızlıdır. Aslında yaşanmışlıklardan geriye kalan yalnızca birkaç anı kırıntısıdır. Kralın zaman karşısındaki durumu trajiktir. İlk olarak zamanın akışına boyun eğmeyi reddeder. Zamanın akışını kontrol edemez ve bu akış karşısında bilinçsiz olduğu oranda da kurban olduğunu söylemek yanlış olmaz. Trajik olan, II. eşi Mari ile bilinçsizlik içinde heyecan ve fanteziyi yaşayan kralın, zamanın su gibi aktığını yaşlandığında anlaması ve yaşlılığın bilincine varmasıdır. "*Yaşlanmaktan korkması ve akıp giden zaman karşısındaki depresyonu, yaşama ve anlamsız bir ölümden sakınma iradesini açığa çıkarır*" (Hiscott, 1972, s. 50).

Zaman kontrol edilemezdir ve çok da değerlidir; zaman, yaşamı kısa, geçici ve yaşanmaz kılar ve insanlığın çözemediği bir gizemdir. Kral, Margörit ile zamanın durdurulamaz akışının bilincine varır. Kral da olsa zamanın bu hızlı akışı karşısında çaresizdir (Jarjisse, 2013, s. 196). Aşklarını, projelerini ve düşlerini gerçekleştirmeye olanak tanıyacağına inandığı yaşam karşısına geçer. "*Süreksizlik hakkındaki gizli korkularını bastırmak için*" (Rinpoche, 2002, s. 43) dolu dolu yaşar. Şimdi tüm bunlar mutsuzluğudur. Mutluluk beklentisine yanıt veren mutsuzluktur (Chirpaz, 2010, s. 24). Trajik olan, etrafında olup bitenlerin ve dış ve kosmik ölüm imlerinin hiçbirini kendisine

yaklaştırmamasıdır: Saray harap olur, ineğin sütü kesilir, topraklar dağlar çöker, deniz dalgakıranları yıkar, ülke sular altında kalır, güneş kudretini kaybeder, yapraklar sararır, toprak yarılır, ağaçlar içlerini çekip ölür, kuyruklu yıldız yorulur, toprak yarılır, kurbağa yağar, odaları örümcekler basar, sınırlar küçülür, orduya inme iner, beynine virüs girer, doğum oranı sıfıra iner, salata yetişmez, ot bitmez ve mevsimler aniden değişir vb. (Ionesco, 1964, ss. 4-12). "*Ardarda gelen bu yıkımların her biri farklı kişi tarafından ifade edilir ve kralın can çekişmesiyle ritmik bir biçimde ilerler. Dekor yavaşça kaybolur, ancak kral bunu fark etmez. Sağır ve kör olur. Taç salonunu inleten kalp atışları işitilir. Bu dünyanın sonudur, Kralın ölümü bir kıyamettir, kendi kıyameti*" (Jean-Blain, 2002, s. 440). Oysa krallık sınırları dışında her şey normaldir. Margörit, kralın ölüm karşısındaki zayıflığının göstergeleri olan tüm bu imlerin bilincindedir ve krala sürekli olarak ne zaman öleceğini anımsatır. Karşısında, güçlü değil, ayakları çıplak, terliklerini giymeyi unutmuş, zavallı kral/insan vardır:

> MARGÖRİT: *Haşmetlû, öleceğinizin size bildirilmesi gerekiyor. Boş ümitler peşinde koşmaya kalkışmayınız gene. Alametler belirdi… Tam bir saat beş dakika sonra öleceksin…*
> (Ionesco, 1964, ss.6, 22).

Trajiğe adım adım yaklaşan kral, düşmanlarına karşı koyma ve riskli kararlar alma çabasındadır. Tüm bunları yerle bir edense fiziksel çöküştür. Kral olması bu durumu engellemez. "*Hastalık kimseye ayrıcalık tanımaz. Herkes bir gün mutlaka onun avı olacaktır*" (Jarjisse, 2013, s. 198. Hastalık krala haber vermeden gelir. Ona kendisini savunma zamanı vermez. Bir kral olarak, başında bulunduğu krallığı yönetmek için güçlü ve sağlıklı olması gerekir, oysa gücünü günden güne kaybeder. Henüz her istediğini yapamamıştır. Canı ne zaman isterse, ne zaman vakit bulursa, ne zaman karar verirse, o zaman ölecektir. Bu durumu François Chirpaz'ın şu sözlerine karşılık gelir: "*Arzunun değişmez düşü, zamanı yıkmak, gerçekleşmesini arzu ettiği şey için beklemek zorunda olmamaktır*". Ancak bu yalnızca bir düştür. Zamanın gerçekliği bunun tersini söyler (Chirpaz, 1998, s. 49). Kralın zamanı yıkma gücü kalmaz. Aksine zaman onu etkisi altına alır, gerçek efendi zamandır. Çıkışı olmayan labirentte döner durur. Duvarlara çarpar, etrafındakilerin maskelerinin bir bir düştüğüne tanık olur (Gros, 1972, s. 31). Kendisini her insan gibi böylesi trajik bir sona hazırlamamıştır. Şimdi ise kendisini görevlerini yapmadan, dersini hazırlamadan sınava çıkan bir öğrenci, ilk gösteri gecesi rolünden habersiz ve onu ezberlememiş bir aktör olarak tanımlar. (Ionesco, 1964, s. 25). "*Hiç bitmeyen bir kısır döngünün içinde zamanın durduğu ve neredeyse tarih dışı bir süremin yaşandığı varolmanın sınırında duran bir uzamda sonsuzlaşmak isteyen bir kralın tüm gücüyle zamana karşı direndiği görülür. Onunla yarışıp bitmeyen bir hesaplaşma içine giren Bérenger için yıllar, kısa sürelerin yerini alır*" (Türkyılmaz, 2004, ss. 66-67).

**Ölüm ve Yalnızlık**

Kral, trajik bir kahraman olarak yalnızdır, çünkü trajik insan dünyayı reddeden ve tutkusunun ya da saflık gereksiniminin gerçek dışına sürüklediği yalnız insandır. (Domenach, 1967, s. 289). "*Yaşamımızın yok edilemeyecek bir koşulu ve içsel bir*

*deneyim olan*" (Borgna, 2014, s, 27) yalnızlık, insanın yeryüzündeki durumunu en iyi açığa çıkaran en acıklı yaşam deneyimlerinden biridir. Yalnızlığı tanımanın ön koşulu içe dönmek, yaşamın temel deneyimleriyle yüzleşildiğinde, ruhta olup bitenleri içsel çözümlemeden geçirmektir (Borgna, 2014, s. 22). Yalnız ölmekten daha gerçek ve daha korkunç bir şey yoktur. Çünkü yalnızlık, insanı benzerlerinden beklediği ve istediği yardımdan yoksun bırakır. Yaşamın geçici karakterini ortaya çıkarır. Hiç kimse, var olmanın ve kendisini anlamanın ne demek olduğunu, kendisini bu dünyada yazgısı karşısında çaresiz bırakan yalnızlığı yaşamadıkça anlayamaz (Chirpaz, 2010, s. 40). Görünmez bir güç kralı çevresindekilerden uzaklaştırır. Onlarla iletişim kuramaz. Karşısında farklı davranışlar sergileyen saray halkının yardımını reddeder. Gerçekte hiçbiri onu anlayamaz. Saray doktoru hasta kralla değil, hastalıkla ilgilenir ve sürekli karamsar bir tablo çizmeye çalışır.

Kral, fiziksel olarak etrafındakilerle birlikte olsa da psikolojik olarak uzaktır. Seslenmesine karşın, kimse yanıt vermez. Duyumsadığı boğuntu bilinci vurgular, gerçekte bu, kendisine birilerinin yardım edebilmesinin olanaksızlığının bilincidir (Chirpaz, 1998, s. 39). Bu boğuntunun dış göstergeleri bir bir yaşanır: Kral istediği gibi konuşamaz. Haykırmalar, çığlıklar ve inlemeler işitilir. Boğulacak gibidir. Tac salonundan dışarı çıkamaz; kendi bedenine hapsolur; ayakta durmaya çaba harcar, yeniden düşmekten korkar.

Düşlerini gerçekleştirme olanağı bulduğu ölçüde mutlu olabilir ve yaşamla ve yaşamıyla barışıktır. Aksi takdirde, bedenini ve ruhunu yaralayan olaylar karşısında yaşamla olan bu uyumu kaybeder, insanlık durumu karşısında önlem almak zorunda kalır. Yıkılmaz olduğuna inandığı dostluklar ve aşklar, onu yalnızlığa sürükler, böylece yaşamın geçiciliğini keşfeder. Son noktanın yalnızlık ve ölüm olduğunu anlasa da ölümle yüzleşmek istemez, çünkü "*süreksizlik gerçeğini*" görmezden gelir ve her şeyin olduğu gibi devam edeceği sanısına kapılır. Ölümle yüzleşmeyi erteler, onu anlamaktan ne kadar çok kaçınırsa, korku ve güvensizlik hisleri de o denli büyür, o korkudan kaçmayı denedikçe, o daha da canavarlaşır (Rinpoche, 2002, s. 40). Başkaldırır ve bu tepkiyi boğuntu ve panik izler:

> KIRAL: *Hayır, ölmek istemiyorum. Rica ederim, bırakmayın öleyim, lütfedin… Ölmek istemiyorum. (…) istemiyorum, istemiyorum… korkuyorum…sizi dinleyemem çok korkuyorum* (Ionesco, 1964, ss. 23,27,29).

Ionesco oyun boyunca doğu ve batı ölüm anlayışı arasında gidip gelir. Arzu ve vaz geçme çatışır. Hem varolmak hem de ölmek ister. Bu, dünyada varolmanın iki şeklidir. Ionesco'daki bu çatışma, "*psikolojik derinlikleri olmayan ve varoluşla ilgili iki anlayışı kişileştiren*" (Cataros, 2012, s. 1) iki kraliçede gözlemlenir. Çünkü herkesin bu dünyada yaşam ve ölüm olmak üzere iki eşi vardır. Bilincin, deneyimin, usun ve gerçeğin simgesi Margörit, psikopomp (rehber) kişi (Jean-Blain, 2002, s.443) olarak ölüm törenine başkanlık eder. Mari ise hedonizmi yani terk etmek zorunda olduğu yaşama sevincini simgeler. İki kraliçenin çatışması,

kraldaki iç çatışmadır ve diyalogları da iç diyaloglardır (Hiscott, 1972, s.32). Oyunun en önemli bölümü "*tören başlıyor*" tümcesiyle vurgulanır.

Ölüm töreni boyunca kral, yaşamı, kendisini, heyecanlarını, pişmanlıklarını bir bir tanımaya başlar (Gros, 1972, s. 37). Yaşamın gerçek yüzünü Margörit'ten, düşsel yüzünü ise Mari'den dinler. Mari'ye göre kralın yaşamı çiçekli bir yolda kısa bir gezinti, hemen sönen bir tebessüm olmuştur. Başlangıçta, krala olan bağlılığıyla, ölümünü zorlaştıran Mari, ölüm yaklaşır yaklaşmaz gücünü kaybeder. Kral ölümün bilincine varmış olsa da, her şeye rağmen, bahaneler üretir. Etrafındaki her şey yerle bir olsa da, bu durum devam eder. Gücünü kaybeder ve bu güç yanılgıya dönüşür. Hükmedememe ve denetleyememe korkusu her şeyin önüne geçer. Hükmetme gücünü kaybeder. Yönetemez, yönetilir. Güç, yaşamı tanımlama, bitirme ve ölümü yaşamın içine yerleştirme iradesine sahip olan Margörit'in elindedir:

> MARGÖRİT: *(...) Bir buçuk saat sonra öleceksin. Oyun bitince tamam. Krallığın ne halde ki? Artık idare edemiyorsun, sen de farkındasın ama kabul etmek istemiyorsun. Kendi kendine hükmün kalmadı, hadiselere de hükmedemiyorsun. Yıkılışları, çöküşleri önleyemiyorsun. Artık bizim üzerimizde de hükmün kalmadı* (Ionesco, 1964, ss. 16-17).

İnsanı yazgısı üzerine sorgulamaya mecbur eden trajik, kralın yaşamında başladığında, nasibine düşen, o ana kadar kendisini insan olarak tanımasına olanak sağlayan güvenceleri yıkan acıdır. Ölümün yaklaştığının bilincine vardığında, tüm dünyanın da kendisiyle birlikte yok olmasını ister. Egosantrizm doruk noktasına ulaşır:

> KIRAL: *(...) Mademki ölüyorum, her şey ölsün, hayır, hayır, her şey kalsın, yok her şey ölsün çünkü ölümüm dünyaları dolduramıyor! Evet, her şey ölsün, hayır kalsın.(...) Hayır, her şey ölsün* (Ionesco, 1964, s. 47).

*Tibet'in ölüm kitabı*'na göre "*ölmekte olan kişi bastırdığı birçok duyguyu açığa çıkaracaktır. Üzüntü, duyarsızlık, pişmanlık, hatta iyi durumda olanlara karşı bir kıskançlık*" (Rinpoche, 2002, s. 290). Terörden bürleske, bir insanın can çekişmesinin tüm evrelerinden geçerken duygu ve us arasında kalan kral özsever bir tutum sergiler:

KRAL: *Bensiz, bensiz. Bensiz gülecekler, yiyip içecekler, mezarımın üstünde dans edecekler… Beni hatırlasınlar, benim için ağlasınlar, öldüm diye ümitsizliğe kapılsınlar. Bütün tarih kitaplarında benden bahsetsinler, adımı ebediyen ansınlar. Herkes hayatımı ezbere öğrensin. Öğrenciler ve bilginler krallığımdan, kahramanlıklarımdan gayri bir şeyle meşgul olmasınlar… Uçaklara, gemilere, el arabalarına, otobüslere benim adım konulsun…Herkes için bir tek soyadı olsun: Be.. Beranje… Ebediyen anılayım, şefaat benden dilensin, bana yalvarılıp yakarılsın* (Ionesco, 1964, s. 32).

İnsan varlığını trajik kılan ölümdür. Trajik doğrudan uyumsuza bağlıdır. İnsan anlamdan yoksun bir dünyada yaşar. Trajik olan, hiçbir anlamı olmayan bir evrende

yaşamın anlamını boşuna aramasıdır (Jarjisse, 2013, s. 195). Düşlere dalan kral, varlığın saçmalığını keşfeder. Anlam yokluğu yaşamı ve ölümü dayanılmaz kılar. Varlığın enigmatik karakterini keşfettiğinde, yaşamın anlamını sorgular. Bir tür "*iç körlük*"ten ıstırap çekerken, ölümü anlaşılmaz, skandal, haksız ve acılı bir fenomen olarak görür (Cataros, 2012, s. 2). İsteklerini gerçekleştirdiği ve kendisini yaşamla uyumlu duyumsadığı sürece mutlu olmuştur. Bu uyumu güçlendiren kendisine değer veren ve seven II. eşi Mari'dir. Projeler gerçekleştirilemediğinde ve düşler çöktüğünde, hastalık ve yalnızlık bedene ve ruha çöker, yaşamla olan bu uyumu bozar. Yıkılmaz olduğuna inanılan her şey yıkılır (Chirpaz, F. 2010, s. 36). Bu da kralı yaşamı sorgulamaya ve insanlık durumunu anlamaya götürür.

Margörit, krala düzenli olarak öleceği saati anımsatır, çünkü yine *Tibet'in ölüm kitabı*'na göre, ölmekte olan insana öleceği söylenmeli, buna hazırlanması sağlanmalı ve böylece ölene kendi güçlerini ve yaşamını anlama olanağı verilmelidir (Rinpoche, 2002, s. 293).

Hastalık yalnızca kralı değil içinde bulunduğu uzamı da etkiler. Uzamda hasta bir bedenden farksızdır ve kralın bozulan sağlığını görünür kılar. Ayakları ağırır, başı döner (s. 12), bacakları, kolları ve beli ağırır (s. 13), saçları birden beyazlaşır ve yüzü kırışır (s. 24), ayakları tutmaz (s. 29) ve hezeyan başlar (s. 33). Uzam ve kralın bedeni birlikle yok olur. Gerçekte uzamın git gide küçülmesi ve daralması kralın boğuntusunu simgeler. Yıkım bir kez başladı mı, durdurulması olanaksızdır. Kralın farkına varmadan adım adım ölüme yaklaşması trajiğin doruk noktasıdır. Dünyanın kendisi için yaratıldığı sanısındadır. Ölüm, insanın içinde yaşadığı yanılsamanın kopması demektir. Margörit ölümün imlerini bekler. Kralı kaprislerinden ve kırıntı bellekten kurtarır (Cataros, 2012, s. 3). Kral diğer ölüleri yardıma çağırır. Kendisinden önce ölenlerin, kendisine rehberlik etmelerini ister:

> KIRAL: *Sizler, benden önce ölmüş olanlar, hepiniz bana yardım ediniz. Nasıl edip de öldünüz… Nasıl razı oldunuz, söyleyin bana. Öğretin bana* (Ionesco, 1964, s. 36).

Margörit, kralın yaşamla olan tüm bağlarını tek tek koparır. Kralın "*içgüdüsel arzusu yaşamak ve yaşamaya devam etmektir*" (Rinpoche, S. 2002 s. 40). Kral bu sürgün yaşamı sever. Ancak, Hindu mistisizminde, insan bu yokluk yeri, geçici dünyadan kurtulmadıkça köledir. Varlığa dünya zevklerinden el etek çekerek ulaşır. "*Çoğumuzun ölüm anında yaşamın değerini anlamaya başlamamız" çok üzücüdür. "İnsanlar, ölüme hazırlanmak için aslında yeterince zamanları olduğunu ancak ölüm anında anlarlar. O zaman pişmanlıkla yıkılırlar*" (Rinpoche, 2002 s. 33). Kral nefes almanın mucize olduğunu, yaşamının boş geçtiğini ve her şeyin bir düş olduğunu anlar. Tüm duyumsal etkinliklerden, dış nesnelerin egemenliğinden ve ket vuran bellekten kurtulması gerekir.

Kral, Tibet ölüleri gibi oturur pozisyondadır ve oyun boyunca ölümle yüzleşmenin tüm aşamalarından geçer: "*inkâr, öfke, pazarlık, depresyon ve kabullenme*" (Rinpoche, 2002 s. 290). "*Diğerlerine iyi ölmeleri için yardım etmek gerekir, ölmekte olanlar kendi kendilerine yardım edemezler; onların endişe ve rahatsızlıklarını gidermek*

*için kendilerine elden geldiğince yardım etmeli, huzur içinde ölmeleri*" sağlanmalıdır (Rinpoche, 2002, s. 10). Kraliçe Margörit'in gözünde, kurtuluşa karşı çıkan en büyük engel arzudur. Krala, onu varlığa bağlayan bağları koparması ve tüm arzularından vaz geçmesi için yardımcı olur. Her şeyden vaz geçişi fiziksel çöküşe ivme kazandırır. Etrafındakiler tutkuları bastırmak ve bedeni rahatlatmak için dua eder. Kral kaprislerinden ve kırıntılı bellekten kurtarılır. Etraftaki her şey algısından bir bir silinir ve "*faydasız çırpınışları*" son bulur.

> MARGÖRİT: *(...) yük altında eziliyorsun, belin bükülüyor, seni ihtiyarlatan budur. Ve şu sürüklediğin prangalar yürüyüşüne engel oluyor... Tonlarca tonlarca çekiyor... Uf... Bunları ömrün boyunca nasıl sürükledin?... Rüya gören kendisini rüyasından çeker alır. İşte ben de seni bu münasebetsiz şeylerden pisliklerden kurtardım* (Ionesco, 1964, ss. 62-63).

**Sonuç Yerine**

İnsanlık durmunun trajikliği karşısında duyumsanan boğuntu üzerine kurgulanan oyunda Ionesco, kendi can çekişmesini ve insanlık durumunu nasıl algıladığını sahneler. Kralın/insanın yaşamdan kopması güçtür. Çünkü yaşamaya alışmıştır. Tüm yaşamı boyunca oluşturduğu bağlardan kopması çok acıdır. Simgesel bir uzam ve zamanda geçen oyunda, geçmişi, krallığı ve ataları hakkında ayrıntılı bilgiler sunulmayan ve hem evrensel hem de yalnız deneyimin örneği Kral I. Bérenger, ölüme boyun eğmeden önce anılarına, vicdan azaplarına ve pişmanlıklarına sığınır; insanın yaşama bağlılığının sözcüsü olur. Oyunun trajik boyutu insanın etrafında döner ve insandan, insanın dünyayla olan ilişkisinden, insanlık durumundan, zamanda ve uzamda sınırlı ve ölümlü bir varlık olmaya bağlı çelişkiden, ölümden ve insanın sonsuzluğa olan özleminden söz eder. "*İnsan kraldır, evrenin kralıdır. Biz, her birimiz, burada, dünyanın merkezindeyiz ve ne zaman bir insan ölse, dünyanın da tamamen çöktüğü ve onunla yok olduğu duygusu uyanır*" (Le Monde, 19 Aralık 1962). Ionesco, kendisi için bir itiraf yeri olan tiyatroda, yalnızca itirafta bulunur. İç dünyası evrensel çelişkilerin simgesi ya da aynası olur. İstediği yalnızca inanılmaz ve anlaşılmaz iç dünyasını dışa vurmaktır; en büyük takınağı ve korkusu da ölümdür, özellikle de yalnız ölmektir. Ionesco'nun gözünde ölüm trajiğin son basamağıdır.

**Kaynakça**

Borgna, E. (2014). *Ruhun yalnızlığı (*M. M. Çilingiroğlu,Çev.), YKY, 2. Baskı.

Cataros, A. (2012). L'agonie et de la mort dans l'espace scénique ionescien, (http://litere.univ-ovidius.ro/Anale/documente-z/articole-2012-2/cataros%20final.pdf). Erişim tarihi: 02.09.2016.

Chirpaz, F. (1998). *Le tragique*, Paris, Presses Universitaires de France.

Chirpaz, F. (2010). *Dire le tragique et autres essais*, Paris, l'Harmattan.

Domenach, J-M. (1972). *Le retour du tragique*, Paris, Points-Seuil.

Gros, B. (1972). *Le Roi se meurt*, Analysecritique, Paris, Hatier.

Hiscott, J.R. (1972). *L'Angoisse existentielle chez Ionesco: Etude de Bérenger dans Tueur sans gages, Rhinoceros, Le Piéton de l'air et e Roi se meurt*. http://library.ubc.ca. Erişim tarihi: 21.11.2016.

Hubert, M.C. (2009), http://fitheatre.free.fr/gens/Ionesco/LeRoisemeurt/LeRoisemeurt.htm.Erişim tarihi: 03.09.2016).

Ionesco, E. (1964). *Kıral* ölüyor (Çev: F. Adil) İstanbul, Ataç Kitabevi.

Ionesco, E. (1966). *Notes et Contre-notes*, Paris, Gallimard.

Ionesco, E. (1967). *Journal en miettes*, Paris, Mercure de France.

Jarjisse, A.H. (2013). "Le tragique à travers la figure du roi dans *Le roi se meurt* d'Ionesco", pdf. (http://www.iasj.net/iasj?func=fulltext&aId=84566). Erişim tarihi: 03.09.2016.

Jean-Blain.M. (2002). "Ionesco: dérision et mystique", *NRT* 124 435-450. www.nrt.be/.../547-Ionesco%3A+dérision+et+mystique. Erişim tarihi: 15.12.2016.

Özdemir, E. (2008). *İnsan yüreğine yolculuk*, İstanbul, Can Yayınları.

Reisgo, B. "Variations sur le tragique: esquissed'uneproblématique". (http://www.numilog.com/package/extraits_pdf/e271561.pdf. Erişim tarihi: 03.09.2016).

Rinpoche, S. (2002). *Tibet'in yaşam ve ölüm kitabı* (Elif Baydar-Güneş Tokcan, Çev) İstanbul, Dharma.

*Tibet'in ölüler kitabı*, (2004). Çev: Selim yeniçeri, İstanbul, Kosmik Kitaplar.

Türkyılmaz, Ü. (2004). "Varolmak ve olmamak arasındaki sınırda", *Littera*, Ankara, Aralık, 15. Cilt.

Vicente, M. "le roi se meurt d'Eugene Ionesco", Revista Numero 9 de mayo de 2004, (http://www.csi-f.es. Erişim tarhi, 30.09.2016).

Vanhemelryck, F. (La mort donnée en spectacle: « Le Roi se meurt » d'Eugène Ionesco. http://www.vlrom.be/pdf/033ionesco.pdf. Erişim tarihi, 19.11.2016.

## ÖZET

### EUGENE IONESCO'NUN *KRAL ÖLÜYOR* (*LE ROI SE MEURT*) ADLI OYUNUNDA İNSANIN TRAJİK SONU: ÖLÜM

Ionesco, 1960 yılından itibaren, insanın ölüm karşısındaki yalnızlığını daha açık bir şekilde ele alır. Birçok eleştirmen tarafından başyapıtı olarak kabul edilen *Kral Ölüyor*'u da hasta olduğu dönemde üç hafta içinde yazar. Oyunda, insanın/kendi can çekişmesini sahneye taşır. Hatta oyundaki baş rölü bizzat kendisinin oynadığını söyler. Oyun boyunca, ölüm izleği etrafında, simgesel bir uzam ve zamanda, insanlık durumuyla ilgili bakış açısını sunar okura. Ona göre, yaşayan her şeyin kalbinde ölüm içgüdüsü vardır ve onu bastırmak için ıstırap çeker. Ölüm, Ionesco'da, dört yaşından itibaren bir takınaktır. Ölümlü olduğunun bilincine vardığı andan itibaren bu boğuntu onu hiç terk etmez. Oyununu da ölüm korkusunu yenmek için yazar. İnsanın trajik sonu ölümü ele alırken, batı felsefesinin yanında doğu felsefesinden, özellikle de *ölüler kitabı*'ndan etkilenir. Kral adım adım ölüme yaklaşırken, ölümle yüzleşmenin tüm aşamalarından geçer: "*red, öfke, pazarlık, depresyon ve kabullenme"*.

Bu çalışmada, ölüm izleği, trajiği "*insanın kendisini aşan ve yıkan güçlerle*-yazgı, ölüm, zaman, hastalık vb.- *mücadelesi*" olarak tanımlayan François Chirpaz'ın düşüncelerinden hareketle ele alınmıştır.


**Anahtar Sözcükler**: Ionesco; *Kral ölüyor*; trajik, ölüm; yalnızlık; kral.


## *ABSTRACT*

### MAN'S TRAGIC END IN EUGENE IONESCO'S PLAY *THE KING IS DYING*: DEATH

Ionesco deals with the loneliness and helplessness of man against death from 1960 on. "The King Is Dying", which is accepted by a lot of critics as his masterpiece, is written by the writer in three weeks when he is ill. He brings to the stage man's/his own struggle in the throes of death. He even says that he himself acts in the leading role of the play. Throughout the play he presents to the reader his perspective of the situation of mankind around the theme of death in a symbolic setting. To him, there is an instinct of death in the heart of all that is living and they agonize to suppress it. Ionesco is obsessed with death since he is four years old. He is never abandoned by the obsession or fear of death since he realizes that he is a mortal being. He writes this play in order to overcome his fear of death. While treating the tragic end of man, he is influenced by the western philosophy as well as the eastern philosophy, especially by *The Book of the Dead of Tibet*. The king passes through all the stages of facing death while moving to death step by step: These are *rejection, anger, bargain, depression and acceptance*. The theme of death is approached in this study with reference to the thoughts of François Chipraz, who defines the tragedy as "*man's struggle with the forces that surpass and destroy him* – fate, death, time, sickness, etc."


**Key Keywords**: Ionesco; *The King is Dying*; tragic; death; loneliness; kin